

Särbegåvade elever

En studie om studie- och yrkesvägledning och stimulans
i gymnasieskolan

Anna Arbin

Vt 2011
Examensarbete, 15 hp
Studie- och yrkesvägledarprogrammet

Umeå Universitet
Studie- och yrkesvägledarprogrammet, distans
Examensarbete, 15 hp.
Anna Arbin

Särbegåvade elever

En studie om studie- och yrkesvägledning och stimulans i gymnasieskolan

Sammanfattning

Syftet med studien var att öka kunskaperna om hur gymnasieskolan uppmärksammar och anpassar stöd och vägledning för särbegåvade elever beträffande deras framtida studie- och yrkeskarriär. Studien har undersökt skolledares och studie- och yrkesvägledares syn på vägledningsarbete med särbegåvade elever och hur dessa yrkesgrupper får information om särbegåvade elever. Vidare undersöktes vilka åtgärder som tillämpades för att anpassa gymnasieskolan efter särbegåvade elevers behov. Kvalitativa intervjuer genomfördes och resultatet visade att i de fall informanterna fick information kom den i samband med klasskonferenser, genom betyg eller genom lärare eller eleven själv som tagit kontakt med studie- och yrkesvägledare eller rektor på gymnasieskolan. Begåvningarna kopplas till skolans läroplaner och de olika gymnasieprogrammets kursämnen. Skolledarna såg studie- och yrkesvägledningen som en viktig resurs för att kunna ge motiverande stöd, individanpassa och kartlägga framtidsplaner. Studie- och yrkesvägledare upplevde att särbegåvade elever låg före i mognadsprocessen och ofta kom tidigare än andra elever med idéer och frågor till studie- och yrkesvägledaren. Gymnasieskolorna försökte i mån av resurser ge stimulans och motivation till de särbegåvade eleverna på olika sätt - genom acceleration, berikande och motivationshöjande insatser.

Nyckelord: särbegåvning, högpresterande, intelligens, motivation, utbildning

Gifted students

A study of educational and vocational guidance and stimulus in the upper secondary school

Abstract

The aim of the study was to improve understanding of how upper secondary school acknowledge and adjust support and guidance for gifted students regarding their future academic and professional career. The study examined school principals and career counselors approach to guidance work with gifted students and how the above mentioned professionals received information about gifted students. It was further examined what measures were applied to adjust the upper secondary school to the needs of gifted students. Qualitative interviews were conducted and the results showed that in cases where the informants were told it took place in conjunctions with seminars about the class, through grades or through a teacher or the students themselves who contacted the career counselor or principal at the upper secondary school. The giftedness was connected to the school curriculum and various course topics in the secondary programs. School principals viewed the career counselor as an important resource to provide motivational support, individualize and survey future plans. Career counselors experienced that gifted students were ahead in their maturity process and often arrived earlier than other students with ideas and questions for the career counselor. The upper secondary school tried to the extent resources were available, to provide stimulus and motivation for the gifted students in different ways - through acceleration, enrichment and motivational activities.

Keywords: giftedness, high-performance, intelligence, motivation, education

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
2 Syfte och frågeställningar	2
2.1 Avgränsningar	2
3 Bakgrund	2
3.1 Begreppsbeskrivningar	2
3.2 Tidigare forskning	4
3.3 Styrdokument.....	5
3.4 Alternativa utbildningar	6
3.5 Teorier	7
3.5.1 <i>Pentagonal implicit teori</i>	7
3.5.2 <i>MI – teorin</i>	8
3.5.3 <i>Flerfaktormodellen</i>	9
4. Metod	9
4.1 Urval	10
4.2 Genomförande av intervjuer	10
4.3 Bearbetning av intervjuer.....	11
4.4 Reliabilitet och Validitet	11
4.5 Etiska regler	12
5 Resultat och analys	12
5.1 Vilka tillvägagångssätt använder skolledare och studie- och yrkesvägledare för att få vetskap om att en elev är särbegåvad?	12
5.1.1 <i>Resultat</i>	12
5.1.2 <i>Analys</i>	14
5.2 Vilken syn har skolledare och studie- och yrkesvägledare på vägledningsarbetet med särbegåvade elever?	14
5.2.1 <i>Resultat</i>	14
5.2.2 <i>Analys</i>	17
5.3 Hur anpassar sig gymnasieskolan efter de särbegåvade elevernas behov?	18
5.3.1 <i>Resultat</i>	18
5.3.2 <i>Analys</i>	22
6 Diskussion	24
6.1 Metoddiskussion	24
6.2 Resultatdiskussion	24
6.3 Slutdiskussion.....	26
6.4 Framtida forskning.....	28
Referenser	29
Litteratur	29
Internet	29
Bilaga 1	
Bilaga 2	
Bilaga 3	

1 Inledning

Den nya skollagen beslutades av riksdagen den 22 juni 2010 och kommer att innehålla en del viktiga förändringar som kan komma att påverka skolans arbetssätt. Förändringarna som börjar tillämpas den 1 juli 2011 kommer bl.a. innefatta regler om att alla elever har rätt att utvecklas så långt som möjligt utifrån sina egna förutsättningar. Detta kommer även gälla för elever som lätt uppnår kunskapsmålen.

I tredje kapitlet i den nya lagen står det om ”Barns och elevers utveckling mot målen”.

3§”Alla barn och elever ska ges den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och sin personliga utveckling för att de utifrån sina egna förutsättningar ska kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål. Elever som lätt når de kunskapskrav som minst ska uppnås ska ges ledning och stimulans för att kunna nå längre i sin kunskapsutveckling”. (SL 2010:800, 3 Kap § 3)

Det finns en elevgrupp som inte har uppmärksammats så mycket inom skolvärlden i Sverige, nämligen de som kan mer, gör mer, gör det snabbare och bättre jämfört med de flest andra. Det finns många benämningar på dessa elever t.ex. att de har särbegåvning, begåvning, talang eller är genier, experter, o.s.v. (Persson 2010).

I den här studien kommer jag att använda mig av begreppet särbegåvning som är det etablerade begreppet inom forskningen. Jag kommer att använda mig av begreppet enligt Professor Roland Perssons (1997) definition:

”Den är särbegåvad som kontinuerligt förvånar både kunskapsmässigt och tillämpningsmässigt genom sin osedvanliga förmåga i ett eller flera beteenden. Ett beteende i detta sammanhang förstås som en mänsklig prestation, aktivitet eller funktion” (s.50)

Det finns en vanlig förutfattad mening i vårt samhälle om att särbegåvade elever klarar sig själva. Tidigare undersökningar har visat att så har inte alltid utgången blivit. Det har visat sig att de särbegåvade eleverna ofta har så lätt för sig i skolan att de inte har studievana och studieteknik. När kraven ökar i skolan kan kraven på att börja plugga komma som en chock och studieresultaten blir hastigt sämre (Engström, 2007).

Särbegåvade elever får många gånger problem under skoltiden. Understimulerade elever kan bli klassens ”bråkstakar”, ”pajasar” eller inåtvända och tysta. De väljer att dölja sin förmåga för att passa in (Wallström, 2010). Mönks och Ypenburg (2009) menar att när intellektuella färdigheter undertrycks eller trängs bort riskerar eleverna inte bara att bli omotiverade, lata och bråkiga utan få bestående personlighetsskador. Skolan är till för eleverna och därför måste man göra allt för alla elever så att de ska kunna utvecklas i enlighet med sina anlag och färdigheter.

Tanken med denna undersökning är att ta fram information om hur studie- och yrkesvägledare arbetar när de kommer i kontakt med elever som är särbegåvade. Hur ser skolan på särbegåvade elever? Vem eller vad är det som avgör att en elev ses som särbegåvad? Hur kan skolan och studie- och yrkesvägledare hjälpa till för att tillgodose särbegåvade elevers behov? Den nya skollagen kommer att ge skolan en utmaning att respektera elevers olikheter och möta varje elev utifrån dennes behov. Det är lika viktigt att hjälpa de svaga eleverna som att

ge ledning och stimulans till de särbegåvade eleverna. Hur kommer skolan att bemöta dessa elever i framtiden?

2 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att beskriva, analysera och förstå hur gymnasieskolan uppmärksammar och anpassar stöd och vägledning för särbegåvade elever beträffande deras framtida studie- och yrkeskarriär.

För att besvara syftet har jag valt att utgå från följande frågeställningar:

- Vilka tillvägagångssätt använder skolledare och studie- och yrkesvägledare för att få vetskap om att en elev är särbegåvad?
- Vilken syn har skolledare och studie- och yrkesvägledare på vägledningsarbetet med särbegåvade elever?
- Hur anpassar sig gymnasieskolan efter de särbegåvade elevernas behov?

2.1 Avgränsningar

Undersökningen är inriktad på skolledare och studie- och yrkesvägledares upplevelser gällande arbete med särbegåvade elever inom den svenska gymnasieskolan. Eftersom ändamålet var att få förståelse för hur gymnasieskolan resonerar kring anpassning, stöd och vägledning valdes alternativet att intervjua några särbegåvade elever bort. Särskilt fokus har lagts på studie- och yrkesvägledare och deras tankegångar om särbegåvade elever. I denna undersökning görs ingen närmare studie av särbegåvade elever ur genusperspektiv, med neuropsykiatriska funktionshinder och andra funktionsnedsättningar eller annan etnisk bakgrund.

3 Bakgrund

Här presenteras olika begreppsbeskrivningar, forskning och litteratur kring ämnet särbegåvade elever. Vidare ges en inblick i styrdokument och alternativa utbildningar som kan vara till gagn för särbegåvade elever. Slutligen anförs tre teoretiska utgångspunkter gällande hur människor formar sina tankar och uppfattningar kring särbegåvning och begreppsuppfattningar om vad intelligens är för något.

3.1 Begreppsbeskrivningar

Hög intelligenskvot, IQ, innebär att individen tänker snabbt, förstår och memorerar snabbt och effektivt, är språkliga och matematiskt logiska och förstår lätt förhållandet orsak och verkan. Om hög intelligenskvot (IQ) tjänar som definitionskriterium ser fördelningen enligt Roland Persson (2010) ungefär ut så här över en hel befolkning:

- Grundläggande särbegåvning IQ 112-115 (1 av 5 personer)
- Måttlig särbegåvning IQ 125-130 (1 av 35 personer)

- Hög särbegåvning IQ 140-150 (1 av 600 personer)
- Extrem särbegåvning IQ 155-160 (1 av 500. 000 personer)

Med endast IQ-test som utgångspunkt har man beräknat att det är en till två procent av Sveriges befolkning som är särbegåvade. År 2008 räknade man ut att ibland 1,9 miljoner barn och ungdomar, 0-19 år, fanns det mellan 19000–38000 särbegåvade barn och ungdomar i Sverige (Wallström, 2010). Skolans lärare tycker många gånger att alla elever är begåvade. Men, det som skiljer särbegåvade elever ifrån andra elever är att deras förmåga överstiger de förväntningar som skolan har på dem. Det innebär att särbegåvade elever har en högre utvecklingspotential och kunnande inom olika områden (Persson, 2010). Skolpersonal har oftast lite kunskaper om särbegåvade elever. När frågan kommer upp i skolan ifall en elev kan vara särbegåvad är det skolpsykologen som brukar kontaktas. Mensa är en internationell förening för personer som har en IQ på 131 eller högre. De har ett eget program ”Gifted Children Programme” dit människor som behöver stöd och råd kan vända sig med frågor (Mensa, 2008).

Alla typer av mänsklig förmåga härrör emellertid inte från högt IQ. Det finns t.ex. särbegåvade konstnärer, musiker och idrottare som inte har anlag åt det akademiska hållet. En del forskare menar att även andra faktorer spelar in såsom motivation och den omgivande miljön (Sternberg, 2004). Ett annat kriterium för att en person ska betraktas som särbegåvad är kreativitet. Att främja kreativiteten innebär bl.a. att utveckla individens fantasi, uppslagsrikedom och intuition, stärka initiativförmågan, utveckla skaparlusten och stimulera okonventionella lösningar (Persson, 1997). Francoys Gagné (2002) har gjort en beräkning av antalet begåvade personer om man räknar med andra begåvningar i ett samhälle, t.ex. maratonlöpare eller professionella pianister. Han kom under sådana kriterier fram till att antalet personer som betraktas som begåvade inom en grupp eller i ett samhälle borde vara mellan 15-20 %.

Begreppen högpresterande elever och särbegåvade elever förväxlas många gånger med varandra. Nedanstående tabell visar hur särbegåvade elever skiljer sig från högpresterande elever i sitt agerande.

Högpresterande elever

kan svaret

är intresserade

har goda idéer

arbetar hårt

besvarar frågor

lyssnar med intresse

lär sig snabbt

har många jämnåriga kamrater

kopierar

tycker om skolan

tar emot information

tänker steg för steg

är nöjd med sin inläring

Särbegåvade elever

ställer frågor

är nyfikna

har tokiga idéer

sysselsätter sig med andra saker men klarar sig ändå

diskuterar dem

visar starka åsikter och synpunkter

kan redan

föredrar vuxna

skapar nytt

tycker om att lära

bearbetar information

tänker komplext

är mycket självkritisk

förstår idéer

tänker abstrakt

(Mensa, 2008; enligt Shirley Kokot, 1999, s.2)

Begåvade underpresterare är ett annat begrepp som används om problemet uppstår att motivationen blir för låg. Det handlar om de särbegåvades situation när prestationen inte står i proportion till deras förmåga (Wahlström, 1995). Mensa (2008) skriver om hur lärare brukar lägga märke till underpresterare:

- *Prestationer under genomsnittet i klassen baserat på dålig motivation*
- *En ovanligt god förståelse för ämnet när eleven är motiverad*
- *Ett försök att undgå nya aktiviteter, för att på så sätt undgå en möjligen icke-perfekt lösning*
- *Ett obehag att vara del av en grupp*
- *Ett beteende baserat på osäkerhet, tillbakadragenhet*
- *Fobi för prov*
- *Ingen ambition för eller klara framtidsmål eller karriärväg*

Undersökningar har visat att lärare endast upptäcker hälften av alla särbegåvade elever. En orsak bakom detta kan vara att underpresterarna inte motsvarar bilden av hur framgångsrika och duktiga elever ska vara (Mönks & Ypenburg, 2009).

Enligt Camilla Wallström (2010) är motivation den absolut viktigaste faktorn för att elever ska vilja lära sig någonting. Elever som tappar motivationen kan bli utåtagerande och störa undervisningen på olika sätt eller isolera sig från omgivningen och klasskamraterna. Många gånger har skolan och samhället i dessa situationer inriktat sig mer på hur elevernas beteende ska förändras än att finna nyckeln till hur motivationen ska höjas.

Om en särbegåvad elev ska stimuleras till bättre prestationer finns det olika tillvägagångssätt som skolan kan tillämpa. Dessa åtgärder kan indelas i tre kategorier:

1. Acceleration, vilket innebär en ökad studietakt.
2. Berikning, där eleven kan få en breddning och fördjupning inom ämnesområdet.
3. Motivationshöjare ger eleverna bekräftelse och ökar stimulansen.

3.2 Tidigare forskning

Intresset för forskning om särbegåvade elever har varit liten under de senaste 30 åren i Sverige. Orsaken bakom detta är att Sverige fortfarande visar fram sidor vilka speglar förra seklets spänning mellan elitism och jämställdhet som finns runt om i Europa (Wallström, 2010). Det har betraktats som politiskt olämpligt att bereda särskild undervisning för elever med en större kapacitet än vad som utgör en normalprestation enligt läroplanerna (Persson, 1997). Det är först under de senaste åren som intresset har ökat framför allt inom matematik och naturvetenskap. Internationellt sett har intresset däremot varit mycket större (Wallström, 2010).

Forskningslitteratur som har använts i studien är:

Professor Roland S. Persson bok *Annorlunda land: särbegåvningens psykologi* (1997) där begåvningsbegreppets mångfald och problematik tas upp utifrån internationell forskningslitteratur och Camilla Wallströms bok *Se mig som jag är* (2010) där hon har gjort

intervjuer med vuxna särbegåvade personer och bl.a. tar upp hur skolan kan stötta och stimulera särbegåvade elever. Dessa två författare tar upp särbegåvningen ur ett svenskt perspektiv. *International Handbook of Giftedness and Talent* är en antologi där internationella forskare har skrivit om forskning kring särbegåvning. Denna bok har gett information om forskningens olika teoretiska utgångspunkter och olika sätt att se på begreppet särbegåvning. Internationella forskare och teoretiker som har använts för att kunna analysera intervjumaterialet är Howard Gardners böcker *De sju intelligenserna* och *Den bildade människan. Hur vi verkligen förstår det vi lär oss*, där han tar upp indelning och uppfattningar om människans olika intelligenser. Franz J. Mönks och Irene H. Ypenburgs flerfaktormodell i boken *At se och möta begåvade barn. En vägledning för lärare och föräldrar* samt Robert J. Sternberg och Li-fang Zhangs Pentagonal implicit teori vilken presenteras i boken *Definitions and conceptions of giftedness*.

3.3 Styrdokument

Enligt Europarådets rekommendationer 1248 (1994) så bör särbegåvade barn få möjlighet att utbilda sig för att utveckla sina förmågor, både för egen nytta och för att bli en tillgång i samhället. Europarådet menar att inget land har råd att slösa bort begåvningar vilket skulle vara ett slöseri på mänskliga resurser.

Verksamma inom skolan hamnar ibland i situationer där de behöver ge stöd åt sina elever. Styrdokument som finns för den svenska gymnasieskolan kan ge en fingervisning om vilka rättigheter särbegåvade elever har.

I skolans styrdokument, Läroplan för de frivilliga skolformerna, Lpf 94 står det i avsnittet kunskap och lärande:

”Varje elev skall få stimulans att växa med uppgifterna och möjlighet att utvecklas efter sina förutsättningar. Varje elev skall möta respekt för sin person och sitt arbete. Eleverna skall bli medvetna om att nya kunskaper och insikter är förutsättningar för personlig utveckling. Detta skall syfta till att grundlägga en positiv inställning till lärande och att återskapa en sådan inställning hos elever med negativa skolerfarenheter. Skolan skall stärka elevernas tro på sig själva och ge dem framtidstro.” (s. 6)

Det står även skrivet att undervisningen skall anpassas till varje elevs förutsättningar och behov samt att den ska vara likvärdig, oavsett var i landet den anordnas (Lpf 94).

I den nya skollagen står det mer preciserat att alla elever ska ges möjlighet att få ledning och stimulans för att kunna nå längre i sin kunskapsutveckling (SFS 2010:800, 3 Kap § 3).

En studie- och yrkesledare kan vara ett stöd för en särbegåvad elev som har funderingar kring studier och framtidsval. När det gäller vägledning står det i nya skollagen:

”Elever i alla skolformer utom förskolan och förskoleklass ska ha tillgång till personal med sådan kompetens att deras behov av vägledning inför val av framtida utbildnings- och yrkesverksamhet kan tillgodoses. Även den som avser att påbörja en utbildning ska ha tillgång till vägledning.” (SFS 2010:800, 2 Kap § 29)

Studietidens längd är något som kan beröra en särbegåvad elev som är studiemotiverad. Ett sätt att accelerera undervisningen är att få göra en prövning. Genom att tentera av ett ämne

som eleven redan har kunskaper inom finns möjligheten för eleven att gå vidare i sin utveckling (SFS 2010:2 039, Kap 8 § 24).

Beräkning kan göras genom att eleven läser utökat program. En elev får läsa en eller flera kurser som ligger utanför elevens fullständiga program om eleven antas genomföra både de ordinarie kurserna i programmet och det utökade programmet. Beslutet fattas av rektor. En elev på yrkesprogrammet har rätt att som utökat program läsa de kurser som krävs för grundläggande behörighet till högskoleutbildning på grundnivå (SFS 2010:2 039, 4 Kap § 23).

3.4 Alternativa utbildningar

Riksrekryterande nationella och yrkesinriktade gymnasieutbildningar kan vara ett alternativ för särbegåvade elever som har intresse inom ett speciellt område. Vissa riksrekryterande utbildningar kan kräva särskilda förkunskaper. I den nya gymnasieförordningen står det:

”För behörighet till en riksrekryterande utbildning får krav ställas på att den sökande har kunskaper i ett sådant ämne eller inom ett sådant ämnesområde som är utmärkande för utbildningen.” (SFS 2010:2 039, 5 Kap § 15)

Vidare står det om urval bland behöriga sökande:

”Vid urval bland behöriga sökande får, förutom till betygen, hänsyn tas till prov för bedömning av den sökandes färdigheter eller kunskaper inom det ämne eller ämnesområde som den riksrekryterande utbildningen är riktad mot.”
(SFS 2010:2 039, 5 Kap § 16)

Andra utbildningar som beskrivs i gymnasieförordningen är riksidrottsgymnasium samt nationellt godkänd idrottsutbildning som har tydlig elitidrottskaraktär och samarbete med idrottsförbund. Där ges den sökande som anses ha bäst förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen företräde (SFS 2010:2 039, 5 Kap § 23-31).

Riksrekryterande gymnasial spetsutbildning är en försöksverksamhet som startade hösten 2009. Syftet med gymnasial spetsutbildning är att elever i ökad studietakt ska kunna fördjupa och bredda sina kunskaper inom något av ämnesområdena matematik, naturvetenskap, samhällsvetenskap eller humaniora. I försöksverksamheten ingår 20 spetsutbildningar där eleverna erbjuds möjlighet att ta del av den stimulans som universitet och högskolemiljön kan ge parallellt med gymnasieutbildningen. En förutsättning för att spetsutbildningarna ska kunna genomföras är att det finns en samverkan mellan utbildningsanordnaren och universitet eller högskola, speciellt när det gäller kvalitets aspekter i utbildningen. Prov får användas som urvalsinstrument bland behöriga sökande som komplement till betyg (Skolverket, 2009).

Hösten 2011 startar 13 estetiska spetsutbildningar som inte är någon försöksverksamhet utan enligt gymnasieförordningen en riksrekryterande utbildning inom det estetiska programmet, där det krävs att skolenheten har ett etablerat samarbete med en högskola (Skolverket, 2011).

Dessutom kommer 29 gymnasieskolor i Sverige starta särskilda varianter inom det estetiska området till hösten 2011. Det är ett nationellt program med en egen programfördjupning inom ett område på minst 300 gymnasiepoäng. Utbildningarna vänder sig till elever med särskilda färdigheter inom området (Skolverket, 2011).

3.5 Teorier

Valet av teorier har gjorts med utgångspunkt ifrån att få en förståelse för hur de intervjuade tänker kring begreppet särbegåvning, vad de anser utmärker en särbegåvad elev och vidare hur de tycker att gymnasieskolan anpassar sig efter de särbegåvade elevernas behov.

Genom att använda mig av Pentagonal implicit teori kan jag tolka de intervjuade skollära och studie- och yrkesvägledarnas svar och se vilka tankar och uppfattningar som finns kring begreppet särbegåvade elever. Utgångspunkten för valet av Howard Gardners MI-teori var att intelligens har med särbegåvning att göra. Det finns olika begrepp vilka används när man beskriver särbegåvning och alla de begreppen handlar om intelligens. Med utgångspunkt ifrån teorin om de sju intelligenserna kan det tydliggöras vilka intelligenser som primäras inom skolundervisningen och vad samhället vill satsa på. Dessutom används Franz J. Mönks och Irene H. Ypenburgs flerfaktormodell för att belysa vad som krävs om särbegåvade elever ska få möjligheten att utveckla sina förmågor.

3.5.1 Pentagonal implicit teori

Robert J. Sternberg och Li-fang Zhangs teori utgår ifrån den implicita teorin som är en konstruktion om hur människor tänker. Sådana teorier upptäcks genom frågor, slutsatser och avslöjas genom beteenden, Kriterierna för en persons tankar och fördomar om omvärlden bestäms av personens omgivande kulturer. I en kultur kan begåvning vara en jägare, i en annan kultur en samlare och i en tredje kultur en student. De två första kulturerna kanske inte ens har en skola. Precis som det finns olika skönhetsideal så kan begåvning ses på olika sätt. Målet för en pentagonal implicit teori om begåvning är att fånga och systematisera människors uppfattning om vad som gör en individ begåvad. Den utgår ifrån vad folk tror och därför är det viktigt att betona att implicita teorier inte behöver vara sanningsenliga. För att en människa ska bli sedd som särbegåvad finns det fem kriterier.

1. *Utmärkande: Individen utmärker sig överlägsen sina jämlingar. T.ex. en 10 årig elev i fjärde klass har kunskaper inom ett ämne jämförbart med en sjätteklassare, vilket gör att eleven utmärker sig ibland sina jämnåriga klasskamrater.*
2. *Sällsynthet: Individen måste vara sällsynt bland jämlingar. Om alla elever i en skolklass uppvisar extremt höga resultat så betraktas inte alla som särbegåvade.*
3. *Produktivitet: Individen måste visa att han eller hon kan göra någonting. Barn bedöms oftare efter potential än efter verklig produktivitet. Många barn har därför betraktats som begåvningar i skolan, men anses inte begåvade i vuxen ålder. Produktivitetskriteriet har orsakat oenighet mellan människor om vem som ska betraktas som begåvad. Några tycker att höga poäng på ett intelligenstest inte är grundande för begåvning om personen inte har utfört någonting i praktiken. Andra anser att ett högt resultat på ett test är en prestation i sig.*
4. *Bevislig: Individen måste bevisa sin begåvning genom ett eller flera tester som värderas. På ett eller annat sätt måste individen demonstrera sin förmåga att verkställa det som leder till bedömningen att vara begåvad.*
5. *Värdering: Personen måste bli sedd som begåvad i sina handlingar av omgivningen i samhället. T.ex. kan en kriminell person ha alla förutsättningar för att vara begåvad. Men, eftersom personen gör saker som inte accepteras av samhället så betraktas denne*

inte som begåvad. Därmed uppfyller inte den kriminella personen det femte kriteriet för begåvning.

(Sternberg, 2004)

3.5.2 MI – teorin

Howard Gardner (1998) tyckte att definitionen av begreppet intelligens var alldeles för trångsynt om man endast baserade det på ett IQ-test. Han försökte lägga fram bevis för att det finns fler intelligenser och kom fram till att intelligenser har att göra med förmågan att lösa problem och skapa produkter av betydelse i individens kulturella miljö. Intelligenserna såg han som en form av mental representation och fastställde dem med hjälp av kriterier. I kriterierna ingår att intelligenserna omfattar representationer i speciella delar av hjärnan, det går att koda in ett symboliskt system och att det finns grupper av människor såsom underbarn och idiots savants vilka kan visa upp en enastående intelligens (Gardner, 2000). Howard Gardner (1998) studerade människors olika typer av begåvning och gjorde en uppdelning i sju olika kategorier.

1. *Lingvistisk intelligens: Känsla för ljud, struktur, betydelse och funktion hos ord och språk, t.ex. som sagoberättare, talare eller författare.*
2. *Logisk-matematisk intelligens: Känsla för och förmåga att urskilja logiska och numeriska mönster och förmåga att resonera logiskt i långa sekvenser, t.ex. matematiker, statistiker eller vetenskapsman.*
3. *Spatial intelligens: Förmågan att uppfatta den visuella - spatiala världen korrekt och kunna omforma sina ursprungliga uttryck, t.ex. inredare, arkitekt eller konstnär.*
4. *Kroppslig - kinestetisk intelligens: Förmåga att kontrollera sina kroppsrörelser och att handskas skickligt med föremål, t.ex. skådespelare, dansare eller idrottsutövare.*
5. *Musikalisk intelligens: Förmågan att frambringa och uppfatta rytm, tonhöjd och klangfärg, t.ex. kompositör, musiker eller musikkritiker.*
6. *Interpersonell intelligens: Förmågan att urskilja och på ett lämpligt sätt reagera på andra människors sinnesstämning, temperament, bevekelsegrunder och önskningar, t.ex. rådgivare, medlare eller politiska ledare.*
7. *Intrapersonell intelligens: Att ha tillgång till sitt eget känsloliv och ha förmåga att urskilja sina känslor och att känna till sina egna starka och svaga sidor, psykoterapeuter eller religiösa ledare.*

Enligt MI-teorin så innehar de flesta människor alla sju intelligenserna, men de sju intelligenserna fungerar tillsammans på ett unikt sätt för varje människa. Intelligenserna samverkar vanligtvis på ett komplicerat sätt och de flesta människor kan utveckla varje intelligens till fullgod nivå. Det finns också många sätt att vara intelligent på inom varje intelligens.

Det finns tre faktorer som påverkar om intelligenserna kommer att utvecklas eller inte. *Biologisk begåvning:* vilket innebär ärftlighet eller genetiska faktorer och hjärnskador före, under och efter födelsen.

Personlig livshistoria: vilket omfattar upplevelser med föräldrar, lärare, klasskamrater, vänner och andra som har bidragit till att väcka intelligenserna eller hindra dem från att utvecklas.

Kulturell och historisk bakgrund: vilken innehåller den tid och de platser där personen föddes och växte upp samt dessa områdens kulturella och historiska tillstånd och utveckling (Armstrong, 1998).

Howard Gardner (2000) har med tiden kommit fram med ytterligare två typer av begåvningar: *Naturintelligens:* Förmågan att kunna förstå sammanhang i naturen. Människor med denna förmåga har ofta s.k. ”gröna fingrar”, kan få växter att trivas samt en kommunikativ förståelse med djur.

Existentiell intelligens: Förmågan att begrunda över de stora livsfrågorna och reflektera över livet och döden. Människor med denna förmåga diskuterar gärna religion och filosofi.

3.5.3 Flerfaktormodellen

Franz J. Mönks och Irene H. Ypenburg (2009) har arbetat fram en flerfaktormodell, även kallad ”modell för triadisk interdependens”, för att se vad som manifesterar en särbegåvad elev och vad som behövs för att eleven ska kunna vidareutveckla sina förmågor. Det som utmärker en särbegåvad elev enligt flerfaktormodellen är tre personlighetsdrag:

Höga intellektuella förmågor, d.v.s. att man genom test kan se att eleven har en intelligens som ligger över genomsnittet.

Motivation, vilket innebär att eleven ska ha viljan och kraften att påbörja och slutföra ett arbete. Motivation innehåller också en känslaspekt som medför att eleven upplever uppgiften som rolig och utifrån detta kan sätta upp mål och förutse osäkerhetsfaktorer på vägen.

Kreativitet vilket innebär att eleven har en förmåga att hitta lösningar på problem. Vad som är utmärkande för detta är elevens självständiga produktivitet. Detta är motsatsen till osjälvständigt tänkande där eleven gör vad som förväntas och upprepar vad andra redan har tänkt.

Den sociala miljön är också av betydelse för att manifesteras en särbegåvning. De tre viktigaste sociala kontakterna enligt flerfaktormodellen är *skola, familj och vänner*. Förutsättningen för en fungerande interaktion mellan person och miljö är att eleven har tillägnat sig tillräcklig social kompetens för att ha kontakt med andra. Varje begåvning behöver stöd och stimulans för att utvecklas. Om den sociala miljön inte kan tillfredställa elevens utvecklings- och inlärningsbehov kan eleven inte utvecklas optimalt och stannar på en nivå som är för låg.

Det är först när alla sex faktorerna d.v.s. höga intellektuella förmågor, motivation, kreativitet, skola, familj och vänner fungerar tillsammans som särbegåvning kan utvecklas och komma till uttryck i handling.

4. Metod

För att få förståelse för informanternas erfarenheter, tankar och vardagliga upplevelser om särbegåvade elever på gymnasieskolan valdes en kvalitativ intervjumetod. Med hjälp av en kvalitativ metod kunde jag utifrån informantens svar gå vidare med nya intervjufrågor för att få en djupare insikt i ämnet, vilket i sin tur kunde leda till nya frågor o.s.v. En kvantitativ undersökning skulle ha begränsat tillgången till information och djupare insikter inom ämnet p g av intervjuformens allt för fasta struktur. (Kvale & Brinkmann, 2009).

Innan genomförandet av intervjuerna förberedde jag mig genom att läsa litteratur inom området. Därefter förbereddes en intervjuguide (bilaga 3) vars frågor var inriktade mot olika teman kopplade till undersökningens forskningsfrågor. En semistrukturerad intervjumetod passade bra för ändamålet då frågorna kunde vara specificerade och samtidigt hade intervjuaren möjlighet att få fördjupade svar samt föra diskussioner kring ämnet (May, 2001). Intervjuguiden har varit utgångspunkten för samtliga intervjuer. På så sätt har jag fått svar på det som efterfrågades och samtidigt kunnat hålla kvar själva samtalsämnet i intervjun. Under intervjuerna besvarades inte alltid frågorna i samma ordningsföljd eftersom den intervjuade till viss del har fått styra samtalet. Skolledarna som intervjuades har inte heller kunnat svara på alla frågor, då några av frågorna har varit riktade mot studie- och yrkesvägledarnas arbete.

I intervjuanalysen använde jag mig av meningskoncentrering, vilket innebär att jag först har läst igenom hela texten och fastställt vilka ”meningsenheter” som kan kopplas till olika teman som jag har utgått ifrån. Därefter kopplar jag ihop ”meningsenheterna” med frågeställningarna samt undersökningens syfte och till sist knyter jag ihop intervjuens centrala teman till en beskrivning (Kvale & Brinkmann, 2009).

4.1 Urval

Informanter har valts ut genom att elva skolledare och studie- och yrkesvägledare inom gymnasieskolor med olika studieinriktningar och lokaliserade på olika orter har tillfrågats om de vill delta i studien. Tre av de tillfrågade tackade nej till att bli intervjuade p g av sjukskrivning, tidsbrist, inget intresse, okunskap inom ämnesområdet samt en kommentar om att det inom en kommun endast finns elever med arbetarklassbakgrund och därför inga begåvningar.

I studien har jag intervjuat tre skolledare och fem studie- och yrkesvägledare som arbetar på fem olika kommunala gymnasieskolor. Gymnasieskolorna ligger inom fyra olika kommuner i mellersta Sverige. För att få ett brett spektra av information valdes en gymnasieskola med studieförberedande klasser, en gymnasieskola med yrkesförberedande klasser, en gymnasieskola med både studie- och yrkesförberedande klasser, en studieförberedande gymnasieskola med spetsklasser och en studie- och yrkesförberedande gymnasieskola med spetsklass. Dessutom skiljer sig gymnasieskolorna ifrån varandra när det gäller, antalet elever och elevernas sociala samt etniska bakgrund. Skolledarna och studie- och yrkesvägledarna har också olika erfarenheter och har varit olika länge i sin yrkesroll. Detta medför att informanterna kan ha olika arbetssätt och elevsyn.

Undersökningens ändamål har varit att samla in och överföra relevant kunskap och därför har utgångspunkten för urvalet varit informanternas lämplighet för att kunna klargöra frågeställningarna. Krav som jag har ställt är att studie- och yrkesvägledare har varit att de har en studie- och yrkesvägledarexamen samt att alla informanterna är verksamma på en eller flera gymnasieskolor. Två stycken informanter tillkom genom snöbollseffekten, d.v.s. en informant hänvisade till ytterligare en informant som har kunskaper inom området (May, 2001).

4.2 Genomförande av intervjuer

Skolledare och studie- och yrkesvägledare kontaktades via e-post, telefon eller personligen och tillfrågades om de ville ställa upp i en intervju. Via e-post bifogades en presentation av

studien med begreppsförklaringar och en frågeguide till varje informant (bilaga 1, 2 och 3). Därefter bokades intervjutid in med de skolledare och studie- och yrkesvägledare som frivilligt ville ställa upp på en intervju. Information om de etiska riktlinjerna gavs före och i samband med intervjun. Varje intervju genomfördes i enskilt rum på informantens arbetsplats och före varje frågestund försäkrade jag mig om att jag hade den intervjuades tillåtelse att spela in samtalet. Alla samtal spelades in med en hjälp av en digital diktafon som stod väl synlig på ett bord mellan mig och den intervjuade. Förhoppningsvis påverkade inte diktafonens närvaro samtalet i större utsträckning. Inspelningen av samtalet underlättade för mig som intervjuare att fokusera mer på informanterna och själva samtalet. Varje intervju tog mellan 20 – 45 minuter att genomföra. Det genomfördes sju intervjuer och vid sex av dessa intervjutillfällen deltog endast jag och informanten under själva intervjun. Under ett tillfälle intervjuades två kollegor ifrån samma skola samtidigt. Holme och Solvang (2008) beskriver att den största skillnaden mellan informantintervju och gruppintervju är den sociala dimensionen som tillkommer. Detta har både fördelar och nackdelar med sig. Nackdelarna kan vara att de intervjuade påverkar varandra i rummet, så att de inte riktigt vågar eller får utrymme att säga saker högt. Det positiva kan vara att interaktionen mellan personerna i intervjun kan leda till diskussioner som leder fram till nya tankebanor och idéer inom ämnesområdet.

4.3 Bearbetning av intervjuer

Efter varje intervju transkriberades innehållet till en skriftlig sammanställning, där en del h, m, a och sådant som var oväsentligt för innehållet togs bort samt att vissa meningar rättades till för att få ett förståeligt skriftspråk. Jag lyssnade och gick igenom materialet flera gånger för att försöka minska risken att utelämnat något av betydelse för innehållet. Den skriftliga sammanställningen skickades därefter till informanten via e-post så att informanten fick möjlighet att kontrollläsa och se om någonting saknades i texten. Informanten fick också möjligheten att rätta till feltolkat innehåll och lägga till text. Två av informanterna skickade tillbaka texten via e- post med förtydligande tillägg.

4.4 Reliabilitet och Validitet

Frågeguiden har varit avgörande för vilken information som skulle inhämtats under intervjuerna och de konstruerades utifrån frågeställningarna. Eftersom undersökningen strävar efter att få större förståelse inom ett ämne kan en kvalitativ intervju ge en mer nära och nyanserad sanningsenlig information. Om informationen blir mycket mer ingående och detaljerad så blir också validiteten högre i undersökningen, d.v.s. giltigheten av sanning blir högre. Genom öppna frågeställningar och ett neutralt förhållningssätt har informanten också haft större möjlighet att styra samtalsinnehållet i intervjun. Det som skulle kunna minska validiteten är om något missförstånd har uppstått eller något har blivit feltolkat under intervjun (Holme & Solvang, 2008). Under intervjuerna har jag också varit medveten om att de intervjuade skolledarna och studie- och yrkesvägledarna kan ha haft sina egna tolkningar om vad särbegåvning innebär. Det kan därför finnas en skillnad på hur de intervjuade skolledarna och studie- och yrkesvägledarna ser på begreppet särbegåvning. Detta är något jag får ta med i beräkningen och jag ser därför inte att jag kommer att komma fram till några absoluta sanningar. Däremot kan jag genom resultaten få fram information som förstärker trovärdigheten i mina tolkningar.

Undersökningens reliabilitet, pålitlighet, går inte att mäta genom att andra personer gör om samma intervju. Under sådana omständigheter skulle man få ta reliabiliteten i beaktande

eftersom den intervjuade kan framställa sig på olika sätt för olika personer och den intervjuade kan ha ändrat åsikt under intervjuprocessen. Intervjun är en social interaktion där hänsyn även ska tas till tidsförlopp, tonfall och kroppsspråk. Den sociala interaktionen är något som enbart kommer fram för deltagarna i intervjun och som är svårt att återge i en utskrift (Kvale & Brinkmann, 2009). Under några av intervjuerna blev den ickeverbala kommunikationen väldigt tydlig. Jag har försökt att inte tolka in mer information än det finns belägg för vid transkriberingen av intervjuerna och på så sätt hålla en så reliabel nivå som möjligt. Eftersom informanterna efteråt fick möjlighet att rätta till eventuella feltolkningar och göra tillägg som förtydligade innehållet har både giltigheten och tillförlitligheten blivit högre.

4.5 Etiska regler

Under examensarbetets gång har jag tagit hänsyn till Humanistisk- samhällsvetenskapliga rådets [HSFR], 1999 etiska regler.

Etiska reglerna består av fyra krav: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet.

Före intervjuerna har jag informerat de personer som är inblandade i undersökningen om forskningens syfte och innebörd. Samtycke till intervjuerna fick jag av samtliga informanter och jag informerade dem om att deltagandet var frivilligt och att de hade möjlighet att avbryta sin medverkan. Informanterna informerades också om tystnadsplikten, vilket innebär att uppgifter inte får offentliggöras eller spridas utan samtycke från inblandade personer i undersökningen. I den här undersökningen har jag valt att inte namnge de gymnasieskolor eller personer som har deltagit i studien. Information gavs även om nyttjandekravet, d.v.s. att den insamlade informationen inte kommer att användas i andra syften än det som från början var avsett. De inspelade ljudfilerna från intervjuerna är endast till för intervjuaren och dessa raderas efter slutfört arbete.

5 Resultat och analys

Här presenteras det sammanställda resultatet från intervjuerna samt en analys av dessa. Resultatet redovisas utifrån frågeställningarna för att få en strukturerad överblick över intervju svaren.

5.1 Vilka tillvägagångssätt använder skolledare och studie- och yrkesvägledare för att få vetskap om att en elev är särbegåvad?

5.1.1 Resultat

Studie- och yrkesvägledarna menar på att det är ingenting som man egentligen talar om eftersom begreppen inte används i skolan. I de fall de får vetskap om att någon elev skulle vara särbegåvad är i samband med klasskonferens när de går igenom samtliga elever eller i form av betyg. Men, de menar på att betygen i sig inte behöver mäta begåvning. Begåvningen mäts alltid bara mot skolundervisningen och om eleverna klarar skolan på ett bra sätt. I två av kommunerna har gymnasieskolan nära samarbete med grundskolan och kan på det sättet få lite information om elever som söker till gymnasiet i sin hemkommun.

En studie- och yrkesvägledare berättade att när hon arbetade på grundskolan hade hon en elev som var väldigt duktig i matematik. Läraren vände sig till studie- och yrkesvägledaren efter att eleven hade gjort en förfrågan. Studie- och yrkesvägledaren kontaktade i sin tur gymnasiet i kommunen som ordnade så att eleven fick komma dit och läsa in en högre kurs. Studie- och yrkesvägledaren ser kontakter inom kommunen som något viktigt i sitt arbete:

”Det är en liten kommun där man känner folk. Man vet vem man ska kontakta. Muntlig överföring och snabba puckar. Det är inte så att jag letar i några listor och den här enheten ska jag vända mig till då.”

En skolledare beskrev hur gymnasieskolan i deras kommun brukar bjuda in alla studie- och yrkesvägledare från grundskolan vid terminens start och av att ca hälften av alla elever bor inom kommunen. Det är frivilligt, men nästan alla studie- och yrkesvägledare brukar komma. Vid dessa tillfällen kan det komma fram muntlig information som bygger på det som studie- och yrkesvägledarna vet. Skolledaren berättade om en studie- och yrkesvägledare som vid ett tillfälle pratade om en elev ifrån sin skola som var enormt musikalisk. Eleven var väldigt duktig, självlärd, spelade allt möjligt, framför allt piano och bodde i princip i musiksalen när han kunde. Skolledaren såg informationen om eleven som värdefull:

”Då kunde vi prata om den eleven på det sättet hur den biten hade påverkat hans betyg. För det var inte lika roligt att hålla på med matte eller något annat, utan det var musiken.”

Både skolledare och studie- och yrkesvägledare menar på att det inte finns någon direkt informationsbilaga som handlar om särbegåvade elever när de har antagits till gymnasiet. Däremot så kommer bilagor ifrån grundskolan som handlar om elever med studiesvårigheter, t.ex. dyslexi och som behöver extra stöd. Några av de intervjuade personerna skulle önska att de fick mer information om eleverna vid överlämnandet ifrån grundskolan. En skolledare menade på att det skulle underlätta för studieplaneringen:

”Däremot så tycker jag att det vore bra att vi fick mer information ifrån grundskolorna. Det skulle kunna komma sådant underlag också, t.ex. superduktig i matte. Inte bara dyslexi, ADHD utredningar och annat. Därför att all information om eleverna är bra information. Säg att det skulle slumpa sig att vi skulle få in 5 elever eller 10 elever på ett program som inte är spetsutbildning, men där alla ligger på en väldigt hög nivå i något ämne. Då skulle man t.o.m. kunna tänka sig att ha små speciella schemapositioner där man kan göra andra saker om man vet om det här innan.”

Den information som skolledarna annars får kommer oftast ifrån lärare och mentorer men även ifrån studie- och yrkesvägledare och någon enstaka gång ifrån en förälder. De elever som är duktiga brukar ibland bli omnämnda i personalrum, i arbetslagen o.s.v. En av skolledarna menar att informationen som kommer ifrån en studie- och yrkesvägledare kan handla om att eleven vill läsa snabbare och har kapacitet till det. När mentorerna får reda på att en elev är väldigt duktig brukar de rekommendera eleven att gå till studie- och yrkesvägledaren för att göra en individuell plan. Dels för att se helheten och dels för att se hur eleven skulle kunna gå vidare. Därifrån kommer ett förslag till rektorn som ska godkännas. Oftast är det rektor och studie- och yrkesvägledare som pratar, eventuellt kan eleven vara med.

När skolledare får vetskap om att en elev är särbegåvad upplever de det som något positivt. Alla de intervjuade skolledarna har gemensamt att de tidigare har arbetat som lärare, vilket har gett dem erfarenheter ifrån en annan yrkesroll. En av skolledarna säger att om man ser till betygskriterierna för MVG så stämmer de egentligen bättre överens med de särbegåvade

elevernas karaktärsdrag jämfört med de högpresterande eleverna. Framför allt de elever som skulle utmärka sig på de högre abstrakta kriterierna. Särbegåvade elever kan under rätta förutsättningar bli en tillgång för gymnasieskolan.

5.1.2 Analys

Särbegåvade elever är ingenting man talar om i skolan. Skulle man se det ifrån en pentagonal implicit teori så handlar det om värderingar eftersom en person måste bli sedd som begåvad i sina handlingar av omgivningen (Sternberg, 2004). Det finns fortfarande ett politiskt klimat i Sverige som talar för ett liberalt system där alla ska sträva mot jämlikhet. I ett sådant system ligger tyngdpunkten på de normala och svagpresterande som behöver hjälp för att nå upp till den normala nivån och de högpresterande ignoreras (Persson, 1997). Detta är något som de intervjuade skolledarna och studie- och yrkesvägledarna märker av i sitt arbete där fokus ligger mer på elever med studiesvårigheter och som behöver extra stöd. Får man vetskap om att en elev är särbegåvad, så är det oftast bevisligen genom betygen vid klasskonferenser eller genom utmärkande som gör att lärarna eller eleven tar kontakt med studie- och yrkesvägledaren och rektorn på skolan. Studie- och yrkesvägledaren brukar då vara med och lägga upp en individuell studieplan tillsammans med eleven för att se hur eleven kan gå vidare. Här kan studie- och yrkesvägledaren använda sig av flerfaktorsmodellens sex olika faktorer, höga intellektuella förmågor, motivation, kreativitet, skola, familj och vänner, för att se hur eleven kan gå vidare på bästa sätt i sina fortsatta studier (Mönks & Ypenburg, 2009). Rektorn är den person som har yttersta ansvaret för att godkänna förändringarna i studieplanen. Vid enstaka tillfällen kan information också komma ifrån studie- och yrkesvägledare om eleven har flyttat över ifrån en grundskola till ett gymnasium inom kommunen. Detta förutsätter att det finns en kommunikation mellan olika skolor.

Ser man till de särbegåvade elevernas intelligenser så är de relaterade till skolans ämnen och det som står i läroplanen. Enligt Gardner (2000) utvecklas alltid idealsystemen i en kulturell omgivning som avgörande påverkar dem. Inom skolans värld kan det t.ex. handla om logisk-matematisk intelligens i ämnen såsom matematik och fysik eller lingvistisk intelligens i ämnen såsom engelska eller svenska.

Skolledarna uppfattar det allmänt som något positivt om de får veta att en elev är särbegåvad och de flesta av de intervjuade skulle vilja få mer information om eleverna har speciella intressen eller kunskaper. Detta för att kunna stötta särbegåvade elevers kunskapsutveckling och underlätta för studieplaneringen i gymnasieskolan. Kontakter mellan rektor, studie- och yrkesvägledare och lärare är viktig för att få vetskap om särbegåvade elever. Dessutom skulle samarbete mellan grundskola och gymnasium i samband med överlämning av elever vara en väg för mer information.

5.2 Vilken syn har skolledare och studie- och yrkesvägledare på vägledningsarbetet med särbegåvade elever?

5.2.1 Resultat

Skolledarna vet inte alltid hur studie- och yrkesvägledare arbetar med sina elever, men de ser studie- och yrkesvägledaren som ett bra stöd för eleverna. De ser studie- och yrkesvägledningen som en resurs för eleverna när det gäller att individanpassa, forma planer och tänka framåt. Studie- och yrkesvägledarna ses också som en tillgång när elever vill ansöka om utökade kurser och söka information. En av skolledarna menar på att studie- och

yrkesvägledaren ibland har en förmåga att se personen bakom en uttråkad och stökig fasad och kan ge eleven stöd om självförtroendet sviktar:

”Om man som lärare inte själv har utvecklat sin egen kurs att innehålla de moment, delar och nivåer som den borde göra då kommer alltid de här eleverna tycka det är tråkigt efter ett tag och på något sätt sätta sig på tvären. Det kanske blir en svår situation gentemot läraren och då kommer kanske aldrig den här eleven komma till sin rätt fullt ut. Då kommer den också egentligen att få ett felbetyg. En studie- och yrkesvägledare kanske kan se bortom det och föra en dialog med eleven ändå om vilken typ av utbildning som passar den.”

En annan skoledare framför sina tankar om behoven hos särbegåvade elever gällande studie- och yrkesvägledning:

”Behoven där är nog att få hjälp med en plan och tänka lite framåt. Vad det kan leda till och vad som är smart beror på vad de har för mål sen. Vad de vill hinna med. Många läser utökade studieprogram och det försöker vi också vara generösa med. Om man bedömer att de har kapacitet till det. Så då är det bra stöd att gå till studie- och yrkesvägledaren. Beroende också på vad de vill sen i livet så kan de få hjälp där.”

Studie- och yrkesvägledare utgår oftast ifrån individen själv och undersöker var individen befinner sig i mötet eftersom varje människa är unik i sig. Tankesättet är att alla har sin begåvning. De intervjuade studie- och yrkesvägledarna utgår ifrån flera olika teorier och modeller såsom Peavy, Norm Amundson, vidga perspektiv och lösningsfokus. Vilken struktur som används i samtalet beror på eleven, vilken situation eleven befinner sig i och vad studie- och yrkesvägledaren känner är lämpligt. En av studie- och yrkesvägledarna uttryckte det på följande sätt:

”Jag utgår inte ifrån själva modellerna eller teorierna isig, utan ifrån det jag känner. Jag utgår ifrån den elev som jag har framför mig och undersöker var den här eleven befinner sig. Vad tror jag att den här eleven kan och behöver gå vidare med.”

Flera av studie- och yrkesvägledarna upplevde att särbegåvade elever kommer tidigt till dem med många idéer och frågor. De kände att de särbegåvade eleverna har tänkt till lite mer än andra elever. I intervjuerna framkom det att de är lite mer strategiska i sina val. Om det finns bättre vägar att ta, så är de intresserade av att få veta det. Särbegåvade elever ses som självgående och duktiga på att ta reda på saker själva. Studie- och yrkesvägledarna känner många gånger att de särbegåvade eleverna oftast har tagit reda på saker innan de kommer till vägledningssamtalet.

Några av studie- och yrkesvägledarna tycker också att de har kapaciteten till att utöka sina program. De menar på att det inte brukar vara några problem att ta lite extra kurser och jobba på. Studie- och yrkesvägledaren på en gymnasieskola berättade om en elev som har MVG i alla ämnen:

”Jag har en tjej nu som har MVG i alla ämnen. Många har MVG, men hon har MVG i vartenda ämne och ska in på handelshögskolan. Hon har bestämt sig för det. Hon kommer för att utöka alla sina kurser för att få meritpoängen och hon har tagit reda på allt hur man gör.”

Något som några studie- och yrkesvägledare hade lagt märke till är att särbegåvade elever många gånger har höga prestationskrav på sig själva och är mycket självkritiska. Detta kan i

sin tur leda till dåligt självförtroende. De hade också lagt märke till är att särbegåvade elever kan uppleva stress. De kan ha många intressen på fritiden vid sidan av skolarbetet. Skolans krav, alla engagemang på fritiden och de höga kraven på sig själva kan vara en bidragande orsak till stress. En av studie- och yrkesvägledarna berättar om sitt vägledningsarbete:

”Metoden blir väldigt mycket att lyssna och strukturera. De är väldigt stressade och de har idéer och man måste bringa lite ordning i tankarna. Det blir mycket så som jag jobbar här.”

När det gäller vilka val särbegåvade elever brukar göra till vidare studier eller arbetsliv blir svaren olika ifrån studie- och yrkesledarna. En del säger att det är väldigt olika beroende på vad de har för intressen. Andra studie- och yrkesvägledare berättar att särbegåvade och högpresterande elever väljer högskola i första hand. Två studie- och yrkesvägledare har tankar om att särbegåvade elever ibland kräver mer information angående studier utomlands. I dessa lägen kan det finnas en önskan om att studie- och yrkesvägledaren fick mer tid och kunskaper för att kunna förmedla om olika länders utbildningssystem. Några studie- och yrkesvägledare framhåller att om utbudet av information ifrån studie- och yrkesvägledare blir för litet kan det utgöra ett hinder för elever i deras framtida val. De anser att många elever har allt för lite yrkeskunskaper och menar på att det under hela skolgången ska finnas tillfällen där de får lite mer information om olika alternativa yrken.

Ibland kan det handla om att eleven vågar stå för sina egna intressen och tankar när det gäller val till framtida studier. En studie- och yrkesvägledare berättade om ett samtal hon hade tillsammans med en elev och hans föräldrar:

”Han är väldigt särbegåvad i bild. Han hamnade fel på samhällsprogrammet. Han skulle ha gått estetiskt istället och det kommer han att välja om till hösten nu då. Men, mamma och pappa de satt under hela samtalet och tittade på teknik- och samhällsprogrammet. Till slut så tog han mod till sig, tyckte jag i alla fall, för jag förstod att han inte hade det lätt.” Det där tycker ni är kul, men jag tycker inte det.” Så han vann faktiskt till slut, tack och lov. Men, jag tror att det kan vara jättejobbigt för en del ibland som har det där hemifrån att, nu gör vi så här.”

Studie- och yrkesvägledarna känner att skolledningen vill att alla elever ska få vägledning, men att det oftast är de elever som inte klarar kunskapsmålen som prioriteras i första hand. En studie- och yrkesvägledare framhöll sina tankar:

”På ett sätt så blir det kanske att de inte blir lika viktiga för att man tänker att de klarar sig och för att det kommer en skolinspektion och frågar: Hur har ni hjälpt de här eleverna som inte klarar målen? Där blir det ju mer att jag måste kalla de elever som inte får ett slutbetyg så att de får reda på hur de kan gå vidare. Men, som det ser ut idag så finns det inget krav på samma sätt att vi ska prata med de särbegåvade. Sen kan det vara särbegåvade elever förvisso som inte får så bra betyg för de gör andra saker i sitt liv som är viktigt för dem. Det är klart att de är lite mer högprioriterade hos elevvårdsteamet. För man blir lite så: Jaha, vad händer här?”

Andra dilemman som har påverkat studie- och yrkesvägledarna i deras arbete med särbegåvade elever är vad som står i styrdokumentet. Det finns inget uppdrag i styrdokumentet som säger att studie- och yrkesvägledare ska arbeta på något särskilt sätt med särbegåvade elever. Trots det så ser några av studie- och yrkesvägledarna att det kan finnas behov hos särbegåvade elever som kan vara annorlunda.

5.2.2 *Analys*

Skolledarna tycker studie- och yrkesvägledarna är en viktig tillgång för att kunna vägleda och motivera särbegåvade elever. Studie- och yrkesvägledarna kan ge motiverande stöd för att tänka framåt, individanpassa, kartlägga framtida planer och hjälpa till när eleven vill utöka sina kurser, ansöka om provning och söka information. Skolledarna är inte så insatta i studie- och yrkesvägledarnas vägledningsmetoder men ser ändå att de gör ett bra arbete.

Enligt Sternberg (2004) pentagonal implicit teori är särbegåvade elever produktiva, sällsynta bland jämlingar och utmärker sig överlägsen sina jämlingar. Dessa kriterier stämmer väl in på den bild som de intervjuade studie och yrkesvägledarna har gett. Särbegåvade elever klarar av att utöka sina program. Studie- och yrkesvägledare upplever att särbegåvade elever ligger före i mognadsprocessen och ofta kommer tidigare än andra elever med idéer och frågor till studie- och yrkesvägledaren. Särbegåvade elever ses många gånger som självgående, duktiga på att ta reda på saker själva och har ibland ett strategiskt tänkande för att försöka komma in på en utbildning. Många har redan tagit reda på saker innan de kommer till studie- och yrkesvägledaren, vilket kan medföra att de vill ha mer ingående information om saker som kräver mer tid av studie- och yrkesvägledaren.

En annan aspekt som framkom under intervjuerna var att flera studie- och yrkesvägledare hade uppmärksammat att särbegåvade elever ofta har höga prestationskrav på sig själva, är självkritiska, vilket kan leda till dåligt självförtroende. Särbegåvade elever har också många engagemang på fritiden vid sidan av skolarbetet, vilket kan vara en bidragande orsaker till stress. I dessa situationer försöker studie- och yrkesvägledaren att lyssna, strukturera och bringa lite ordning i elevens tankar. Studie- och yrkesvägledaren har i dessa situationer möjligheten att se över hur faktorerna för hög begåvning harmonierar med de sociala faktorerna skola, familj och vänner. På så sätt går det att få fram om det föreligger någon diskrepans mellan uppnådd och potentiell nivå samt ta reda på om det eventuellt finns störande faktorer i den sociala kontakten (Mönks & Ypenburg, 2009).

Enligt MI-teorin så finns det faktorer vilka påverkar en intelligensutveckling. Upplevelser med föräldrar och områdets kulturella och historiska utveckling kan vara sådana faktorer (Armstrong, 1998). I intervjuerna med studie- och yrkesvägledarna framkom det att vissa yrken har fått en sorts status stämpel på sig. Detta kan ibland innebära att föräldrar vill lägga sina värderingar på vad som är en bra utbildning för deras barn. En begåvning eller intelligens kan tyckas mer värdefull än en annan. Elever som befinner sig i denna situation måste ibland våga stå på sig för att kunna få möjlighet att utvecklas i sitt eget intresseområde. När det gäller särbegåvade elevers framtida val till studier och arbetsliv skilde sig svaren mellan de olika gymnasieskolorna. I de fall där studie- och yrkesvägledarna är övertygade om att eleverna i första hand väljer högskola handlar det många gånger om att eleverna har påverkas av sin kulturella hemmiljö.

Studie- och yrkesvägledare kan vara ett stöd för individen i informationsflödet. De tillämpar många olika teorier i sitt arbete, men utgår alltid ifrån eleven själv och den situation eleven befinner sig i. Detta stämmer väl överrens med flerfaktormodellen där det gäller att ta hänsyn till eleven som helhet, d.v.s. elevens mentala och sociala färdigheter, till elevens känsloliv, elevens motivation och upplevelser av de sociala kontakterna o.s.v. (Mönks & Ypenburg, 2009) Det innebär att studie- och yrkesvägledaren har möjlighet att se alla faktorerna som bidrar till elevens utveckling. Gymnasieskolorna ser gärna att alla elever ska få vägledning. Det finns ändå en risk att de särbegåvade eleverna får komma i andra hand eftersom de ses som självgående och klarar betygen. Dessutom finns det inte något i de nuvarande

styrdokumenten som säger att studie- och yrkesvägledare ska arbeta på något speciellt sätt med särbegåvade elever. Även om det står i Lpf 94 att varje elev ska ha möjlighet att utvecklas efter sina förutsättningar, så kommer elever med studiesvårigheter att prioriteras i första hand.

5.3 Hur anpassar sig gymnasieskolan efter de särbegåvade elevernas behov?

5.3.1 Resultat

Skolledarna vill framhålla att det finns flera tillvägagångssätt för att anpassa studierna efter särbegåvade elevers behov. På en av gymnasieskolorna får några begåvade elever läsa Ma B samtidigt som övriga i klassen läser Ma A i samma klassrum, men det är något som är upp till läraren i klassen. Skolledaren på den här skolan tycker att man ska göra provningsplaner till de elever som redan kan. Om en elev t.ex. har en spansktalande förälder är det viktigt att han eller hon hamnar på rätt kunskapsnivå i spanska språket.

På en annan gymnasieskola talar skolledaren om vikten av att låta eleverna jobba i sin egen takt och låta dem som har lätt för sig kunna nå längre. En elev som gör tre års utbildning på två år ska få möjlighet till spetskompetens det tredje året och fördjupa sig inom ett område. Skolledaren tycker också det är viktigt att läraren är flexibel och har tillgång till extrauppgifter till de elever som behöver extrautmaningar. Särbegåvade elever har många gånger förmågan att ställa helt andra frågor och föra spännande diskussioner i klassrummet. Eleverna har i sådana sammanhang möjlighet att ta till sig av varandras kunskaper i dessa diskussioner och lära av varandra.

En annan aspekt som skolledaren tar upp är lärarnas anpassningsförmåga. Det hänger delvis på lärarna om de kan anpassa undervisningen efter de särbegåvade elevernas behov. Skolledaren berättar om hur viktigt det är att kunna ha en viss flexibilitet i schemat:

”Lärarna är väldigt mycket för att hitta idéer själva och hur de kan lägga upp det. Ska de erbjuda extratid utöver schemalagd tid, ska de dela upp gruppen i två halvår, ska de jobba enskilt, ska de få in en lärare till eller kan vi samarbeta. Det är ett jättebra sätt om man kan samarbeta kring två klasser. Så delar man upp grupperna och byter elever med varandra.”

Alla gymnasieskolorna använder sig av motivationshöjande moment i undervisningen som kan främja särbegåvade elevers engagemang. En av skolledarna berättade att eleverna som läser juridik på gymnasiet brukar vara med i SM i juridik. Det är en arena där eleverna har möjlighet att kunna tillämpa, tolka och analysera lagboken och få uppleva hur man kan använda lagen som redskap för att vinna mål. Skolledaren påpekar att det är viktigt att alla elever blir sedda och får den motivation de behöver:

”Alla vill bli sedda för det de är och för de kvalitéer och resultat som de presterar. Det gäller ju även de här eleverna. Man kan anpassa undervisningen och utbildningen till att innehålla mer debattmoment, problembaserade delar eller projektform o.s.v.”

En annan motivationshöjande insats som finns på ekonomiutbildningen och inom vissa yrkesprogram på gymnasieskolorna är Ung Företagsamhet (UF). Där får eleverna själva tänka ut kreativa idéer, skapa sina företag, marknadsföra och sälja sina produkter o.s.v. I dessa sammanhang får eleverna möjlighet att arbeta i grupp samt upptäcka beteenden hos andra och egenskaper hos sig själva. Skolledaren på en av gymnasieskolorna skulle kunna tänka sig att

se hela ekonomiutbildningen på gymnasieskolan som ett enda stort företag, vilket drivs ifrån början till slut över t.ex. tre år och på det sättet öka elevernas motivation.

Praktik är också en motivationshöjande och berikande insats. Gymnasieskolorna har här samarbete med olika företag. Detta gäller framför allt på de yrkesinriktade programmen. En av skolledarna tycker att det inom yrkesprogrammen finns elever som har ett stort intresse för yrket. Praktiken hjälper dem att nå längre. Här gäller det för lärarna att matcha företaget och eleven. Det är viktigt att rätt elev kommer på rätt plats, annars har gymnasieskolan inte kvar praktikplatsen nästa år. Eleven ska också känna att de har fått en utmaning och lär sig någonting.

En annan skolledare berättade om en väldigt duktig elev som gick mediaprogrammet med filminriktning. Han hade praktikplats på ett TV-bolag och fick därefter jobb. Gymnasiet anpassade då studierna så att eleven hade möjlighet att slutföra gymnasieprogrammet under sommaren.

”Han har varit med på ...X... inspelningarna och det är inte någonting som vilken gymnasieelev som helst får göra. De ringde till oss från ...X... när han gick här. För han skulle egentligen ha kommit till sportlovet och gått kvar här i skolan. På tal om anpassning så sa vi att: ”Det behöver du inte göra, utan det som du har kvar nu den här terminen i trean det förlänger vi för dig. Så gör klart din inspelning för det här är världens chans för dig.” Sen fick han komma tillbaka under sommaren i augusti och göra klart de små bitarna som var kvar på tre kurser. Ja, det tycker jag är särbegåvning. Där tror jag att de gör på samma sätt på el, fordon och restaurang. De försöker matcha. Den här eleven har de här specialkunskaperna som de behöver där och de skickar den eleven.”

Alla skolledarna framhåller hur viktigt samarbetet är mellan lärare och övrig personal på gymnasieskolan. När det gäller samarbete med föräldrar skiljer det sig mellan de olika gymnasieskolorna. Några av studie- och yrkesvägledarna menar på att föräldrar brukar komma med när det inte fungerar i skolan. En av studie- och yrkesvägledarna påpekar att flera föräldrar till högpresterande elever har följt med sina barn till studie- och yrkesvägledaren för att prata om framtiden. En annan studie- och yrkesvägledare menar på att de har haft ett nära samarbete med föräldrar till högpresterande elever som har en diagnos t.ex. Aspergers, men då har man arbetat utifrån diagnosen och inte för att eleven är högpresterande inom något ämnesområde. Flera av studie- och yrkesvägledarna framhåller att när det gäller samarbete mellan skolpersonal, så ligger fokus på de elever som behöver mer stöd för att klara studierna. En av studie- och yrkesvägledarna uttrycker sig på följande sätt:

”Jag skulle vilja säga så här att tog du bort särbegåvade elever så skulle jag svara ja. Vi samarbetar jättemycket. Jag har en programrektor, som är specifikt för mig och vi jobbar mycket ihop. Det som vi jobbar ihop med förutom generella skolfrågor som att deras studieplaner ska fungera, så är det när någonting inte fungerar i studierna. Vi är ju inte ett steg till och tänker vad den här eleven ska få.”

En av skolledarna hade tankar kring hur samarbetet skulle kunna utvecklas inom gymnasieskolans arbetslag så att undervisningen skulle kunna anpassas bättre till olika individer i en klass:

”Jag skulle vilja ha en organisation där arbetslagen arbetar kring eleverna. Där man har sju till åtta lärare som arbetar kring sin elevgrupp och på det sättet både kan ta ansvar för elever med särskilda behov och de som behöver extra utmaningar. Att man för upp

den diskussionen mer till ytan och på det sättet skapar en undervisning som är stimulerande och utvecklande. Så att de här eleverna också får möjlighet att tänka kritiskt, analysera och växa.”

Två av gymnasieskolorna i studien har spetsutbildning som också är ett sätt för studiemotiverade och särbegåvade elever att få ägna mer tid inom ett intresseområde.

En skolledare berättade om spetsutbildningen som ett sätt att ge eleverna mer kvalificerad undervisning på kortare tid. Där vill man gärna ha högpresterande elever eftersom hela utbildningen bygger på att eleverna ska klara av den. Det är en treårig utbildning som eleverna egentligen gör på två år och under sista året har eleverna möjlighet att läsa kurser på högskola. Därför behöver eleverna förutom hög motivation också vara särskilt duktiga inom ämnet. Gymnasieskolan tar in elever på intagningsprover och en personlig intervju. Spetsutbildningen innebär också ett samarbete med högskola eller universitet, där lärare ifrån högskolan kommer till gymnasiet och undervisar eller att eleverna åker till högskolan för att få lektioner inom sitt specialämne. Flertalet av de intervjuade i undersökningen har en positiv inställning till spetsutbildning, men några framhåller att det finns många andra alternativa utbildningar där man kan göra tillval för att tillfredställa elevernas behov.

Ett annat förslag som både skolledare och studie- och yrkesvägledare tar upp under intervjuerna är distansutbildning, men då krävs det att eleven är både studiemotiverad och självgående. Två studie- och yrkesvägledare berättar att det är många som efterlyser distansutbildning. De har tankar om att det skulle vara lättare att läsa på samma sätt som man gör på högskola, d.v.s. ett område i taget istället för 17 parallella ämnen. På detta sätt skulle man kunna låta elever som har lätt för sig inom ett ämne studera hemifrån ifall de vill och komma till skolan mellan varven och få stöd av personal. Då skulle man samtidigt kunna frigöra tid för de som behöver mer stöd under den perioden.

En studie- och yrkesvägledare framhåller sina tankar angående vägledningens anpassning efter de särbegåvade elevernas behov:

”Jag tycker att alla elever ska utmanas på den nivå där de befinner sig. Det är kunskapsmässigt i skolan och sen blir det samma sak i vägledningen. Fast man utgår ju alltid ifrån eleven i vägledningen.”

Flera av studie- och yrkesvägledarna ser på anpassningen utifrån deras arbetsuppgifter. Det är i första hand lärarlagets uppgift, men de är många gånger med när särbegåvade elever söker utökade program eller vill göra prövning i en kurs. Det kan också handla om att eleverna får information om hur de kan gå vidare i sina studier. En studie- och yrkesvägledare berättar att det är något som de ibland har fått kämpa för:

”Jag tycker vi har försökt när vi har jobbat med de olika individuella valen. Då har vi fått ganska mycket för det här. Det här är särskilda behörighetskurser, det här är meritkurser och att det finns en chans för alla att söka sådana kurser. Det ska finnas på vår skola. Du ska t.ex. kunna ha möjligheten att läsa Ma D fastän du går på samhällsprogrammet. Du ska kunna ha möjligheten att läsa lite mer om du vill. Några grejer har vi fått strida för.”

Andra saker som kan stimulera och motivera elever är studiebesök på högskolor och mässor. En studie- och yrkesvägledare berättar:

”Det är obligatoriskt för alla program att alla får åka till SACO mässan. Sedan tar vi hit vartannat år folk ifrån högskolor och inom yrkesbranscher. Då ställer de upp sig i korridoren och vem som helst får gå förbi och prata.”

Beroende på gymnasieprogrammets inriktning kan berikning och motivationshöjande inslag se lite olika ut på gymnasieskolorna. Studiebesök på företag förekommer oftare på yrkesinriktade program emedan t.ex. samhällsprogrammet gör studiebesök på riksdagshuset, håller på med rollspel och kan ha internationella utbyten med studenter i andra länder. Föreläsare som bjuds in är ofta nischade till de olika programmen. Elever på ekonomiprogrammet kan t.ex. få besök av redovisningsfirmor och banker, vilka dessutom delar ut stipendier varje år.

Eftersom gymnasiet är kursutformat är det inga elever som flyttar upp en årskurs, men de kan accelerera studieastigheten genom att göra prövningar i alla kurser. Ibland kan studie- och yrkesvägledare få agera som elevernas ”Försvarsadvokat”. En studie- och yrkesvägledare berättade om en kollega som under åren har arbetat med en särbegåvad elev. Eleven gjorde under ett par månader prövningar på gymnasiets alla kurser och klarade av det. Ett problem som då uppstod var att en lärare inte tyckte det var möjligt att få göra prövning inom en ämneskurs. Studie- och yrkesvägledaren berättade följande:

”Hon var 16 år. Hon prövade av hela gymnasiet så att säga. Då vet jag att det var läraren på idrott och hälsa kursen som tyckte att man inte kunde göra en prövning i idrott och hälsa. Men, det står i skollagen att man kan göra prövning i alla kurser på gymnasiet.”

Det finns också hinder inom gymnasieskolan när det gäller att anpassa studierna efter de särbegåvade elevernas behov. Det kan vara svårt för gymnasieskolan att anpassa studierna efter extremt särbegåvade elevers behov om det inte finns resurser. En av skolledarna berättade om en elev som är särbegåvad inom ämnet historia. Det är ett specialintresse eleven verkligen brinner för och han har kunskaper som ligger på universitetsnivå. Den här eleven har dessutom så avancerade tankar om hela skolsystemet, så han vill inte gå till skolan. Trots att skolledningen och hans föräldrar har försökt att tala med honom och han har fått specialundervisning för att slippa vissa saker som är för enkelt för honom. För att denna elev ska bli nöjd måste skolan ordna med privatundervisning och det finns det inga resurser till, vilket har medfört ett byte till annan skola.

Två studie- och yrkesvägledare menar på att de har stött på patrull när det gäller utökade studier för studiebehörighet till högskola inom vissa yrkesprogram. Ett exempel är fordonsprogrammet där det finns starka yrkesråd som vill att de ska ta många andra kurser inom området för att bli anställningsbara. Detta ses i sig inte som något fel, men det kan också innebära att de som har kapacitet och kanske skulle vilja söka vidare till t.ex. civilingenjör på högskola kan få det lite motigt.

Hur kommunen fördelar resurserna på gymnasieskolorna är ett annat dilemma. En av studie- och yrkesvägledarna menar på att i hennes kommun är det 500 elever på gymnasiet oavsett elevens egentliga behov samt att arbetsplanen är lika för alla elever. Dessutom kommer det bli förtydliganden i och med den nya skollagen. Skolan ska individanpassa och eleverna ska varken vara under- eller överstimulerade. Två andra studie- och yrkesvägledare är oroliga för att en sämre ekonomi kommer att påverka utbudet av utökade program för dem som klarar det under nästkommande år.

En skolledare tycker att samarbetet med högskola borde utvecklas mer. Gymnasieskolan skulle kunna skicka elever som ska vidare på kurser, utan att det skulle vara så krångligt. I dagsläget är det inte möjligt för gymnasieelever utan slutbetyg med grundläggande behörighet att söka någon kurs. Om detta ska bli genomförbart måste speciella avtal slutas på högre nivå, en kommunförvaltningsfråga. Det är också en ekonomisk fråga. Skolledaren är inte säker på att alla högskolor och universitet vill ha något avtal med gymnasiet om de inte tjänar på det. Då ska man komma överrens om ekonomisk ersättning eller hitta på någon annan samarbetsform som gör att det jämnar ut sig.

5.3.2 Analys

När gymnasieskolan bemöter eleverna görs det efter de intelligenskriterier som prioriteras inom de olika gymnasieprogrammen. Enligt MI-teorin har de begåvade eleverna förmågan att lösa problem, skapa produkter av betydelse och koda in det symboliska systemet som finns inom varje intelligens för att bli betraktade som särbegåvade elever (Gardner, 1998).

Gymnasieskolorna använder flera olika former av insatser för att de särbegåvade eleverna ska kunna få ledning och stimulans under studietiden. Genom att använda Camilla Wallströms (2010) indelning i olika kategorier såsom acceleration, berikning och motivationshöjare kan man få fram en mer överskådlig bild av olika åtgärder. Med denna indelning som utgångspunkt skulle gymnasieskolans anpassning efter de särbegåvade elevernas behov kunna se ut på följande sätt:

Acceleration:

- Läsa in kurser i snabbare takt. T.ex. läsa matematik B samtidigt som övriga i samma grupp läser matematik A.
- Prövningsplaner till elever som redan kan. T.ex. göra prövning i spanska språket om eleven redan har kunskaper hemifrån och har kunskaper som ligger på en annan nivå.
- Göra tre års utbildning på två år och låta eleven få spetskompetens det sista året.

Berikning:

- Extrauppgifter till elever som behöver utmaningar och vill fördjupa sig inom ett ämne.
- Elever och lärare kan föra diskussioner med varandra och på så sätt tillföra nya kunskaper.
- Utökade program.
- Spetsutbildningar där man fördjupar sig inom ett ämne.
- Studiebesök på högskola/universitet.
- Samarbete med högskola/universitet.
- Studiebesök på arbetsplatser.
- Samarbete med företag.
- Studiebesök på mässor, t.ex. SACO mässan.
- Bjuda in föreläsare som är nischade till de olika gymnasieprogrammen, t.ex. personer ifrån olika yrkesbranscher och högskolor/universitet.
- Rollspel
- Projektarbete
- Internationella utbyten med studenter i andra länder.

- Ung Företagsamhet (UF).
- Praktik på arbetsplats.

Motivationshöjare:

- SM i juridik är ett exempel på en aktivitet där eleverna kan få tillfälle att tillämpa, tolka och analysera lagboken och få bekräftelse genom att använda lagen för att vinna mål.
- Stipendier.
- Ung Företagsamhet (UF).
- Praktik på arbetsplats.
- Studiebesök på högskola/universitet.
- Samarbete med högskola/universitet.
- Studiebesök på arbetsplatser.
- Samarbete med företag.
- Studieresa utomlands.
- Studiebesök på mässa, t.ex. SACO mässan.
- Spetsutbildning, där samarbete med högskola kan ge motivation att vilja gå vidare.

För att dessa åtgärder ska vara genomförbara krävs flexibilitet i lärarnas undervisnings-schema. Det ska finnas tid till extratid utöver schemalagd tid, det ska finnas möjlighet att dela upp grupperna i olika konstellationer och det ska finnas möjlighet för lärare att samarbeta kring elever och ibland byta elever. Vidare finns det förslag på andra åtgärder såsom distansstudier.

Flertalet av de intervjuade i studien har en positiv inställning till spetsutbildning, men några påpekar att det finns alternativa utbildningar som kan tillfredsställa de särbegåvades behov. Om man ser till intagningsprovet till spetsutbildningarna, så måste eleverna enligt pentagonal implicit teori bevisa sin begåvning för att kunna få möjligheten att komma in. Då påvisar individen genom sin produktivitet att ha den förmåga som utbildningen kräver. En risk som finns enligt pentagonal implicit teori är att alla elever på en spetsutbildning betraktas som jämlingar och i ett sådant sammanhang kan det bli svårt att urskilja särbegåvningar (Sternberg, 2004).

Kommunikationen mellan lärare, skolledare och studie- och yrkesvägledare är väldigt viktig för att stimulera och vägleda de särbegåvade eleverna i deras arbete. Det skiljer sig åt mellan de olika gymnasieskolorna när det gäller samarbete med föräldrar. Generellt finns det ett större samarbete med föräldrar när eleverna får problem och inte klarar av studierna i skolan, men det finns även föräldrar till högpresterande elever som följer med sina barn till studie- och yrkesvägledaren för att prata framtid. Enligt Mönks och Ypenburg (2009) understödjer ett bra förhållande till de tre sociala områdena familj, skola och vänner utvecklingen hos särbegåvade elever.

Under mina intervjuer framkom det att skolledarna och studie- och yrkesvägledarna vill hjälpa sina elever i den mån de kan. Det finns trots allt vissa hinder som framkom under intervjuerna. Okunskap kan finnas ibland lärare gällande särbegåvade elevers rättigheter och i dessa sammanhang hur studie- och yrkesvägledare ibland få rycka in som elevernas företrädare. De intervjuade upplever oro för hur kommunerna fördelar de ekonomiska

resurserna på gymnasieskolorna och hur resurserna kommer räcka till för att tillgodose varje elevs behov. Om en elev är extremt särbegåvad kan det vara svårt för gymnasiet att anpassa studierna efter elevens behov. Enligt Mönks och Ypenburg (2009) flerfaktormodell måste den sociala interaktionen mellan elev och miljö fungera. Eleven kan ha ett alltför avancerat tänkande som inte passar ihop med omgivningen, vilket kan skapa ett problem när det gäller att tillgodose elevens utvecklingsbehov. I dessa fall kanske skolan kan hjälpa eleven att hitta en alternativ utbildning. Det finns även en oro för att en sämre ekonomi inskränker på utbudet av utökade program, vilket kan påverka elevernas utveckling. Särbegåvade elever på gymnasiet har i dagsläget inte möjlighet att söka någon kurs på högskola utan slutbetyg med grundläggande behörighet. Enda undantaget är spetsutbildningar. Om detta ska kunna genomföras måste speciella avtal slutas på högre politisk nivå.

6 Diskussion

Här följer en metoddiskussion där jag diskuterar för- och nackdelar med mitt metodval och ger några förslag på vad som skulle kunna förbättra resultatet. I resultatdiskussionen kommer jag att diskutera resultaten som framkommit i studien samt lägga fram en slutdiskussion. Därefter ges några förslag på framtida forskning inom ämnesområdet.

6.1 Metoddiskussion

En kvalitativ forskningsmetod kändes som ett bra val eftersom syftet med studien var att få en förståelse för och kunna beskriva informanternas tankar kring särbegåvade elever. Eftersom begreppet särbegåvning inte är något vardagligt begrepp som används inom gymnasieskolan skickade jag före intervjuerna ut en beskrivning om studien innehållande begreppsförklaringar till informanterna (bilaga 2). Min förhoppning var att detta skulle bidra till att undvika tolkningsfel av begreppet särbegåvning under intervjuerna. Det visade sig under intervjuerna att inte alla informanter var så bekanta med begreppet och att det kändes allmänt svårt att särskilja högpresterande elever ifrån särbegåvade. Möjligen kunde fler följdfrågor ha ställts för att klargöra vissa tankegångar. Dessutom underlättade jag för informanterna att svara på intervjufrågorna genom att bifoga en semistrukturerad intervjuguide före intervjun (bilaga 3). Detta kan ha påverkat informanternas svar eftersom de har haft möjlighet att tänka till, göra förfrågningar och förbereda sina svar. Under ett intervjutillfälle intervjuade jag två informanter samtidigt. Under sådana förhållanden finns möjligheten att informanterna har styrt varandras svar, men också att svar har framkommit genom diskussion som inte annars hade uppmärksammats. Ett alternativt tillvägagångssätt för intervjuerna hade kunnat vara gruppdiskussioner där flera deltagare hade fått lägga fram sina tankar och idéer och gjort reflektioner på andra deltagares uttalanden. För att få ytterligare perspektiv på de särbegåvade eleverna kunde jag även ha valt att intervjuja verksamma specialpedagoger inom gymnasieskolan.

6.2 Resultatdiskussion

Syftet med studien var att beskriva, analysera och förstå hur gymnasieskolan uppmärksammar och anpassar stöd och vägledning för särbegåvade elever beträffande deras framtida studie- och yrkeskarriär. Genom resultat ifrån kvalitativa intervjuer med skollärdare och studie- och yrkesvägledare samt analysen av detta har syftet uppnåtts. Det har under arbetets gång visat

sig vara svårt att hitta svensk forskning om särbegåvning, vilket kan bero på att intresset har varit litet och av ett politiskt samhällsklimat där man har strävat efter en jämlik normal nivå. Detta har i sin tur medfört att denna kategori av elever har hamnat utanför. Därför har jag delvis fått använda mig av internationell forskning för att kunna analysera frågorna. Frågeställningarna har också gett möjlighet till förståelse inom ett område där det inte finns så många studier. I studien har jag sökt svar på tre frågeställningar:

6.2.1 Vilka tillvägagångssätt använder skolledare och studie- och yrkesvägledare för att få vetskap om att en elev är särbegåvad?

Särbegåvning är inte ett välkänt begrepp man använder sig av i skolan eftersom fokus ofta i första hand ligger på elever med studiesvårigheter. Första frågan inriktar sig därför på att få vetskap om hur skolledare och studie- och yrkesvägledare utnyttjar sina resurser och sakkunskaper för att få vetskap om att en elev är särbegåvad. Detta brukar ske via lärare eller genom eleven själv som tar kontakt med studie- och yrkesvägledare eller skolledare på gymnasieskolan. Information om särbegåvning kan också komma fram i samband med klasskonferenser och genom betygen. Om det finns kontakt mellan grundskola och gymnasieskola inom kommunen kan information komma ifrån studie- och yrkesvägledare i samband med överlämning av elever ifrån grundskola till gymnasium. Studie- och yrkesvägledaren brukar vara med och upprätta en individuell studieplan tillsammans med eleven och rektorn är den person som har yttersta ansvaret för att godkänna förändringarna i studieplanen. Informanterna visade under intervjuerna ett intresse för särbegåvade elever, ser det som någonting positivt för skolan och vill gärna ha mer information om särbegåvade elever för att kunna underlätta i studieplaneringen och stötta dem i kunskapsutvecklingen.

6.2.2 Vilken syn har skolledare och studie- och yrkesvägledare på vägledningsarbetet med särbegåvade elever?

Genom denna fråga kunde jag få svar på vilka intelligenser och egenskaper som skolledarna och studie- och yrkesvägledarna tycker utmärker särbegåvade elever i väglednings-sammanhang och om det finns speciella arbetsmetoder. Skolledarna och studie- och yrkesvägledarnas syn på särbegåvade elever i sitt arbete stämmer överrens med Howard Gardners indelning av intelligenser eftersom intelligenserna går att koppla till de olika ämnena som finns i skolan. Begåvningarna kopplas till skolans läroplaner och de olika gymnasieprogrammets kursämnen.

Studie- och yrkesvägledarna upplever att särbegåvade elever ligger före i mognadsprocessen. De kommer tidigare än andra elever till studie- och yrkesvägledaren med idéer och frågor. De upplevs också som självgående eftersom de många gånger har tagit reda på information själva. Det kan också vara så att de vill ha mer ingående information av studie- och yrkesvägledare, vilket kan kräva mer tid. Särbegåvade elever anses ha höga prestationskrav på sig själva, vara självkritiska och ha många intressen vid sidan av skolarbetet vilket kan leda till stress och dåligt självförtroende. Denna syn stämmer väl överrens med litteraturens uppfattningar om särbegåvade elever. Studie- och yrkesvägledare tillämpar många olika teorier i sitt arbete, men utgår alltid ifrån individen själv och den situation individen befinner sig i. Arbetsmetoderna med särbegåvade elever skiljer sig inte mycket ifrån andra elever. Utgångspunkten i studie- och yrkesvägledarens arbete är att alla elever har någon form av begåvning, men det behöver inte alltid innebära att det är en intelligens som kommer till sin rätt inom skolvärlden om förutsättningarna inte finns där. Miljön har betydelse för vilka

förmågor som kommer att lyftas fram. Ett hinder för en särbegåvad elevs utveckling kan vara omgivningens värderingar enligt pentagonal implicit teori. Detta stämmer väl in här om man ser till den omgivande miljöns påverkan, t.ex. föräldrars åsikter om vad som ska betraktas som en bra utbildning.

Skolledare ser studie och yrkesvägledningen som en viktig resurs för att kunna ge motiverande stöd, individanpassa, kartlägga framtidsplaner, hjälpa till när särbegåvade elever vill utöka sina kurser, ansöka om provning och söka information. Om en elev känner sig missbedömd och har hamnat i ett läge där denne inte kan komma till sin fulla rätt är studie- och yrkesvägledaren en person som kan ha möjlighet att se personen bakom och kan stötta eleven att få den utbildning som eleven har rätt till med hjälp av de styrdokument som finns.

6.2.3 Hur anpassar sig gymnasieskolan efter de särbegåvade elevernas behov?

Den tredje frågan gav möjlighet till en djupare insyn i hur skolan uppmärksammar och ger stimulering till särbegåvade elever. Under intervjuerna har det visat sig att det finns ett intresse för att kunna stötta särbegåvade elever inom gymnasieskolan även om fokus och resurser i första hand läggs på de elever som har svårt att klara av kunskapsmålen.

Gymnasieskolorna använder flera olika former av insatser för att de särbegåvade eleverna ska kunna få ledning och stimulans under studietiden. Dessa insatser kan indelas i tre olika kategorier: *Acceleration* där eleven kan göra provningar på kurser och får läsa in kurser i snabbare takt o, *berikning* där eleven kan bredda och fördjupa sig inom ett eller flera områden och *motivationshöjare* där eleven får bekräftelse och ökar stimulansen. För att anpassningen ska vara genomförbar krävs flexibilitet hos lärarna och i deras undervisningsschema. Studie- och yrkesvägledaren har här en aktiv roll för att ge eleverna motivation. De följer med eleverna på mässor, gör studiebesök på högskolor, bjuder in yrkesrepresentanter o.s.v. Dessutom krävs det som Mönks och Ypenburg tar upp i sin flerfaktormodell att det finns ett balanserat samspel mellan hög begåvning, skola, familj och vänner för att särbegåvningen ska kunna utvecklas. Detta kan ses som ett komplement till den lärarledda undervisningen, så att eleverna får en verklighetsanknytning till ett kommande liv efter gymnasieskolan.

Det finns trots allt en del hinder som kan påverka de särbegåvade elevernas utveckling. Framför allt handlar hindren om ekonomiska resurser inom kommunen, hur indragningarna kan påverka särbegåvade elever i deras utveckling, t.ex. utbudet av utökade program. Det handlar också om okunskap gällande elevers rättigheter och om att särbegåvade elever inte har möjlighet att söka någon kurs på högskola utan slutbetyg med grundläggande behörighet. Något som skulle vara möjligt genom avtal på högre politisk nivå.

6.3 Slutdiskussion

I Sverige har vi bl.a. en svensk akademi och Nobelpriset som är internationellt erkänt för att belöna människor med specialkunskaper inom olika ämnesområden. Områden där särbegåvade elever under rätta förutsättningar skulle kunna ha möjlighet att utvecklas och bli erkända för sin begåvning. Vi har också haft en politisk tradition som präglats av jämlikhetstänkande: ”Lagom är bäst”. Det innebär att vi i våra handlingar har haft en tendens att utesluta ytterligheter såsom särbegåvade elever eftersom man har haft inställningen att anpassa allt efter en normalnivå.

Politiska förändringar håller på att ske bl.a. genom den nya skollagen och frågan är om vi i framtiden kommer att se ett mer individanpassat samhälle där vi kan stödja individer utifrån deras förutsättningar. Dessa tendenser märktes av under intervjuerna då flertalet av informanterna visade på ett intresse för att kunna ge stöd till särbegåvade elever, men inte hade några djupare kunskaper om särbegåvning. Problemet verkade också vara att de intervjuade inte alltid fått direkt information om att en elev är särbegåvad. Informationen kommer oftast ifrån någon lärare, vid klasskonferenser, från eleven själv eller genom betygen. Det förekommer också vid enstaka tillfällen att studie- och yrkesvägledare inom samma kommun vid överlämnandet ifrån grundskola till gymnasieskola kan nämna att en elev har ett stort intresse inom ett område. Något som skulle kunna underlätta är om grundskolorna i samband med överlämnandet av elever till gymnasiet också hade kunnat ge någon form av skriftlig information där det t.ex. stod att eleven har ett stort intresse för matematik. I dagsläget kommer det endast bilaga ifall eleven har behov av extrastöd för att klara av studierna. Anta att samma elev är extremt duktig inom ett område och har problem inom ett annat område, då blir situationen väldigt lätt så att alla resurser läggs ner på problemområdet. Risken finns att man glömmer bort att ge eleven den stimulans som gör att eleven tycker det är kul att gå vidare i sin utveckling.

Skolledare och studie- och yrkesledare relaterar begåvning till de olika kursämnena som finns inom gymnasieprogrammen. Detta visar att både MI- teorin och pentagonal implicit teori stämmer bra in när det gäller hur den kulturella miljön påverkar människors seende. Studie- och yrkesvägledare kan också i sitt arbete se till andra begåvningar som kan behövas inom en viss yrkeskategori. En begåvning behöver i praktiken inte bara vara relaterad till skolämnena.

Gymnasieskolorna försöker ge stimulans och motivation till de särbegåvade eleverna på olika sätt både genom acceleration, berikande och motivationshöjande insatser. I dessa sammanhang har studie- och yrkesvägledaren möjlighet att stötta, motivera och ge den information som den särbegåvade eleven behöver för att kunna gå vidare i sin utveckling. Studie- och yrkesvägledaren har också många gånger möjligheten att följa flerfaktormodellen och se om det är obalans i förhållandet mellan elevens höga begåvning och den sociala miljön när det gäller familj, skola och vänner. Lika viktigt som det är att ge stöd till studiesvaga elever är det att ge stimulans och vägledning till särbegåvade elever. Vi är inte gjutna i samma form och därför finns det ingenting som är mer fel än att behandla personer som om de vore identiskt lika. Detta är något som studie- och yrkesvägledaren är medveten om och därför utgår man alltid ifrån individen och var individen befinner sig i sitt egna livsrum i vägledningssamtalen. Det finns också en medvetenhet om att resurserna inte alltid räcker till i gymnasieskolan. Hur resurserna fördelas kan skilja sig mellan olika kommuner. Om diskrepansen blir stor mellan olika gymnasieskolor skulle det också kunna vara en bidragande orsak till att särbegåvades förutsättningar till utveckling påverkas.

Kommunikationen mellan lärare, skolledare och studie- och yrkesvägledare är mycket viktig för att stimulera och vägleda de särbegåvade eleverna i deras arbete. Särbegåvning är ett ämne som studie- och yrkesvägledare skulle behöva diskutera mycket mer kring tillsammans med annan verksam personal inom skolan. På så sätt skulle man kunna ta vara på varandras erfarenheter och kompetens inom området.

6.4 Framtida forskning

Studien har inriktat sig på kommunala gymnasieskolor. Det skulle vara intressant att göra en liknande studie om fristående gymnasieskolor och se hur samarbeten har upprättats mellan gymnasier, högskolor och företag för att tillgodose och främja särbegåvade elevers utveckling. Studien skulle också kunna utgå ifrån särbegåvade elevers erfarenheter av hur de har fått studie- och yrkesvägledning och stöd under sin gymnasieutbildning. Ytterligare ett alternativ är att göra en ny undersökning om några år, efter att den nya skollagen har börjat tillämpas, för att se om skolans anpassning till särbegåvade elevers behov har förändrats på något sätt.

Referenser

Litteratur

Armstrong, T.(1998). *Barns olika intelligenser*. Jönköping: Brain Books.

Backman, J. (2008). *Rapporter och uppsatser* (2 uppl.). Lund: Studentlitteratur.

Gagné, F. Citerad i, Heller K.A., Mönks F.J., Sternberg R.J., Subotnik R.F. Editors. (Red.). (2002). *International Handbook of Giftedness and Talent*. Elsevier Science.

Gardner, H. (2000). *Den bildade människan. Hur vi verkligen förstår det vi lär oss*. Jönköping: Brain Books.

Gardner, H. (1998). *De sju intelligenserna*. Jönköping: Brain Books.

Holme, I. M. & Solvang, B. K.(2008). *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.

Kvale, S., Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

May, T. (2001). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.

Mönks, F. & Ypenburg, I. (2009). *Att se och möta begåvade barn. En vägledning för lärare och föräldrar*. Stockholm: Natur & Kultur.

Persson, R. S. (1997). *Annorlunda land. Särbegåvnings psykologi*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Sternberg, R. (2004). *Definitions and conceptions of giftedness*. National Association for Gifted Children. California: Corwin Press

Wahlström, G. (1995). *Begåvade barn i skolan. Duglighetens dilemma*. Stockholm: Liber Utbildning.

Wallström, C. (2010). *Se mig som jag är. Om särbegåvade barn i skolan*. Varberg: Argument.

Internet

Council of Europe. (1994). *Recommandation 1248 (1994) on education for gifted children*. (<http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta94/EREC1248.HTM>, 2010-10-25).

Engström, A. (2007). "De mest begåvade barnen är sämst på att lära nytt". Dagens Nyheter, 070821. (<http://www.dn.se/debatt/de-mest-begavade-barnen-ar-samst-pa-att-lara-nytt-1.513565>, 2010-10-25).

Humanistisk- samhällsvetenskapliga rådets (HSFR:s) *Forskningsetiska principer inom humanistisk- och samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet (<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>, 2010-12-1).

Mensa. (2008). *Om Mensa/Information*. (<http://www.mensa.se/styrelsen/information/om-mensa>, 2011-05-24).

Mensa. (2008). *Begåvning utan prestation*. (<http://www.mensa.se/begavade-barn/information/begavade-barn-skola>, 2011-02-12).

Persson, R. S. (2010). *Om särbegåvning. Fakta och resurser sammanställt av Roland S Persson, professor vid Högskolan för lärande och kommunikation, Jönköping*. Högskolan i Jönköping (<http://www.hj.se/hlk/forskning/personal/child/roland-s-persson/om-sarbegavning.html>, 2011-05-21).

Skolverket. (2006). *Läroplan för de frivilliga skolformerna - Lpf 94*. (<http://www.skolverket.se/publikationer?id=1071>, 2011-06-10).

Skolverket. (2009). *Information om försöksverksamhet med riksrekryterande gymnasial spetsutbildning*. PM 2009-05-07. (<http://www.skolverket.se/content/1/c6/02/39/93/Informationsmaterial20090706.pdf>, 2011-04-16).

Skolverket. (2010). *Gymnasieförordningen (2010:2 039)*. (<http://www.skolverket.se/content/1/c6/02/34/96/SFS2010:2039.pdf>, 2011-04-07).

Skolverket. (2011). *Spetsutbildningar*, 2011-02-16. (<http://www.skolverket.se/sb/d/2635>, 2011-04-16).

Skolverket. (2011). *29 skolor får särskilda varianter inom det estetiska området*, 2011-03-03. (<http://www.skolverket.se/sb/d/4294/a/24153>, 2011-05-22).

Svensk författningssamling (SFS). *Skollag (2010:800)*. (<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=2010:800>, 2010-10-22).

Bilaga 1

Hej!

Jag heter Anna Arbin och läser sista året på studie- och yrkesvägledarprogrammet.

Just nu skriver jag på mitt examensarbete som är en studie om vägledning av särbegåvade (högt begåvade) elever.

För att kunna samla information om hur gymnasieskolan på bästa sätt anpassar stöd och vägledning för särbegåvade elever behöver jag få möjlighet att göra intervjuer med skolledare och studie- och yrkesvägledare inom gymnasieskolan. Det skulle betyda mycket för mig och för framtida studier om du har möjlighet att ställa upp på en intervju.

All information kommer att behandlas efter etiska riktlinjer, vilket bl.a. innebär att deltagandet är frivilligt och inga personer eller skolor kommer att namnges i examensarbetet.

Jag har noterat att (gymnasieskolan) har spetsutbildning, vilket gör det hela lite intressantare.

Intervjun beräknas ta ca 30 min (mer eller mindre beroende på svar).

Bifogar text om vad mitt examensarbete handlar om och en frågeguide så att de intervjuade får tid att reflektera över sina svar.

Om det finns möjlighet att boka in en tid efter påsk, vecka 17 (den 27-29/4), vecka 18 eller vecka 19 skulle jag vara jättetacksam.

Hör gärna av dig till mig via e- post: X

eller telefon: X

Med Vänliga Hälsningar

Anna Arbin

Bilaga 2

Examensarbetets syfte är att beskriva, analysera och förstå hur gymnasieskolan uppmärksammar och anpassar stöd och vägledning för särbegåvade elever beträffande deras framtida studie- och yrkeskarriär.

Studien kommer att baseras på intervjuer med verksamma skolledare och studie- och yrkesvägledare inom gymnasieskolan.

Syftet kommer att besvaras med följande frågeställningar:

Vilka tillvägagångssätt använder de intervjuade för att få vetskap om att en elev är särbegåvad?

Vilken syn har de intervjuade på vägledningsarbetet med särbegåvade elever?

Hur anpassar sig gymnasieskolan efter de särbegåvade elevernas behov?

Inom forskning använder man begreppet särbegåvning för personer som har en extraordinär begåvning inom några eller något område. Hög IQ har ett nära samband med akademisk särbegåvning . Konstnärlig eller musikalisk särbegåvning behöver inte alltid ha ett samband med hög IQ.

I mitt arbete kommer jag att använda mig av begreppen särbegåvning och högpresterande enligt definition ifrån föreningen Mensa .

Högpresterande elever

kan svaret
är intresserade
har goda idéer
arbetar hårt
besvarar frågor
lyssnar med intresse
lär sig snabbt
har många jämnåriga kamrater
kopierar
tycker om skolan
tar emot information
tänker steg för steg
är nöjd med sin inläring
förstår idéer

Särbegåvade elever

ställer frågor
är nyfikna
har tokiga idéer
sysselsätter sig med andra saker men klarar sig ändå
diskuterar dem
visar starka åsikter och synpunkter
kan redan
föredrar vuxna
skapar nytt
tycker om att lära
bearbetar information
tänker komplext
är mycket självkritisk
tänker abstrakt

(Hämtat från www.mensa.se)

Bilaga 3

Intervjuguide

Bakgrund:

Berätta om din bakgrund som skolledare/yrkes- och studievägledare. Vem är du?

Information:

På vilket sätt får du information om en elev är särbegåvad och/ eller högpresterande?

Om du får information. Hur upplever du denna information?

Vad tycker du utmärker en särbegåvad elev?

Vägledningsarbetet: (Frågor riktade mot studie- och yrkesvägledning)

Hur ser behoven ut hos särbegåvade elever gällande studie- och yrkesvägledning?

Finns det något du saknar i studie- och yrkesvägledningen för dessa elever, t.ex. resurser, information, kompetens etc.?

Har du några speciella erfarenheter av vägledning med särbegåvade elever?

Vilka teorier/ modeller utgår du ifrån i vägledningsarbetet med elever/ särbegåvade elever?

Hur uppfattar du att särbegåvade elever brukar göra val till vidare studier/ arbetsliv efter gymnasiet?

Anpassning:

Samarbetar skolpersonal, t.ex. rektor, lärare och studie- och yrkesvägledare, för att anpassa studierna efter särbegåvade elevers behov och i så fall på vilket sätt?

Hur ser samarbetet ut med föräldrar gällande särbegåvade elever?

Har skolan några andra samarbetsformer för att anpassa sig efter särbegåvade elevers behov, t.ex. med högskola, företag?

Vilken syn har skolledningen på vägledning av särbegåvade elever?

Hur ser du på spetsutbildningar som ett alternativ för att tillgodose särbegåvade elevers behov?

Har du egna förslag på förbättringar för att anpassa skolan efter särbegåvade elevers behov?

Övrigt:

Har du något annat som du vill ta upp angående vägledning av särbegåvade elever? Hör gärna av dig om du kommer på något mer.